

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційне дослідження

ДЕОБИ СЕРГІЯ АНДРІЙОВИЧА

«Дебюссізм як складова модерністської культурної спадщини»,

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 025 – «Музичне мистецтво»

(02 – «Культура і мистецтво»)

В центрі дисертаційного дослідження Сергія Андрійовича Деоби — феномен дебюссізму, який існує вже понад століття, але тривалий час саме слово для його позначення використовувалося переважно як метафора, причому з негативним або зневажливим забарвленням. Натомість у рецензованій дисертації дебюссізм розглядається як концептуальне поняття, вивчення якого потребує відповідних підходів. Методологічним підґрунтям, що дозволило вивести дослідження дебюссізму на належний науковий рівень, стало залучення поняття культурної спадщини, яке отримало в рецензованій роботі всебічне висвітлення. Дисертантом була поставлена амбітна задача *«масштабування дебюссізму як значущого мистецького сегменту минулого та актуалізація його як складової культурної спадщини доби модернізму»* (с. 26).

Спробую охарактеризувати найважливіші ідеї, запропоновані та розвинуті у дисертації Сергія Деоби, але спочатку стисло окреслю її структуру. Робота вибудована відповідно до руху думки від осмислення опорних для рецензованого дослідження понять культурної спадщини та дебюссізму (Розділ 1) через контекстуальне висвітлення дебюссізму — в умовах тогочасних суспільно-політичних процесів, у протистоянні з вагнеризмом та у взаємодії з новими мистецькими тенденціями (Розділ 2) — до рецепції дебюссізму (публіцистичної та творчої) — у період після Першої світової війни.

Тепер — про основні наукові позиції дисертації, які за спрямуванням можна умовно розділити на теоретичні та історичні. Серед *теоретичних* найбільш значущими вважаю наступні:

1) кожне поняття чи термін, до якого здобувач звертається на сторінках своєї роботи, пояснюється, обґрунтовується, отримує дефініцію, причому не тільки вже існуючу, але і власну, авторську. Це стосується спадщини, екзотизму, рецепції тощо. Одні з цих понять визначаються більш узагальнено та стисло (як-от спадщина), інші — більш конкретно та розгорнуто (як-от дебюссізм);

2) розуміння дебюссізму як багаторівневого явища стає підставою для виокремлення певних параметрів, за якими воно систематизується: три рівні функціонування дебюссізму — композиційний, соціальний, епохальний (с. 63); три виміри формування спадщини дебюссізму — біографічний, часовий, територіальний (с. 68); два етапи процесу розгортання дебюссізму — прижиттєвий та посмертний (с. 62); два типи екзотизму Дебюссі — міфологічний та географічний (с. 126) та ін.;

3) опора на ґрунтовну теоретичну базу, сформовану на основі фундаментальних досліджень провідних фахівців з різних областей знань: Девида Ловенталя та П'єра Нора в галузі спадщини, Ральфа Локка, Кійоші Тамагави та Джонатана Беллмана в сфері екзотизму, Джейн Гаррісон та Маріанн Вілдон в царині дебюссізму тощо;

4) формулювання базового переліку композиторських новацій Дебюссі, що слугують образно-композиційними маркерами дебюссізму (с. 60–61). Сформований на основі як чужих, так і власних аналітичних спостережень, цей перелік є, можливо, не вичерпним, але доволі переконливим. Надалі він доповнюється розробкою концептів екзотизму та тиші як невід'ємних естетичних компонентів дебюссізму. Екскурси у сутність обох понять, значно збагачуючи наші уявлення про сучасне їх розуміння, дають змогу встановити взаємозв'язок кожного з цих феноменів із дебюссізмом. Особливо переконливими видаються стислі, але ємні аналітичні порівняння п'яти «Фавнів» композитора, втілення яких подається як зразок міфологічного типу екзотизму у його творчості.

Надзвичайно цікавими є *історичні* контексти й паралелі, яких у роботі дуже багато і які дають змогу побачити явище дебюссізму як складову модерністської культурної спадщини. Назву лише деякі:

- докладна характеристика соціально-політичного життя періоду Франко-прусської війни та Третьої Республіки, на який припадає життя Дебюссі, з акцентом на обумовленості мистецьких процесів т. зв. «оборонною стратегією» (с. 82);

- окреслення французької специфіки культурної спадщини;

- фіксація основних віх розгортання прижиттєвого та посмертного етапів дебюссізму, зокрема через вивчення некрологів Дебюссі;

- компаративний огляд вагнеризму і дебюссізму, що охоплює епохальний, національний, персональний, естетико-стильовий параметри. Принциповою новизною відзначений розгляд зазначених мистецьких феноменів в контексті розвитку символізму, який «наче магніт, утримував у своєму художньому полі протилежні персонально-музичні рухи: Вагнер до символізму підводив, а Дебюссі згодом через символізм від Вагнера відійшов» (с. 107).

Аналітичні розділи дисертації, пов'язані з нотною збіркою «Tombeau de Claude Debussy / Гробниця Клода Дебюссі», формуються на перетині історичного та теоретичного підходів. З одного боку, ретельно відстежуються взаємини Дебюссі з авторами збірки, зокрема, докладно висвітлені стосунки Дебюссі з Е. Саті та М. Равелем, що видається цілком закономірним, враховуючи їх складність та неоднозначність. Творчі взаємовпливи трьох митців унаочнено у схемі, на основі якої запропоновано «розширення усталеного “іконостасу” раннього і центрального періодів французького музичного модернізму: від тандему Дебюссі — Равель до трикутника Саті — Дебюссі — Равель» (с. 183). З іншого боку, у підрозділі 3.3 прискіпливо розглядаються деталі нотного тексту — з метою виявлення «дебюссізмів», причому як на образному рівні, так і на стильовому. Неабиякої музикальності та знання музики Дебюссі потребувала ідентифікація конкретних тематичних

або стилістичних прообразів у п'єсах П. Дюка, А. Русселя, М. Фальї, Дж.-Ф. Маліп'єро, так само як і аналогій в прийомах тематичного розвитку, ладогармонічного письма, фактурі. Водночас не усі аналітичні нариси однакові за ступенем глибини та детальності, хоча причини цього, звісно, зумовлені зосередженням уваги на пошуку дебюссізмів, які далеко не в усіх п'єсах збірки втілені рівною мірою.

Окремо слід сказати про оформлення дисертації. Чіткий за формулюваннями, коректний за стилем викладення, виразний за емоційним забарвленням літературний текст доповнюється схемами та таблицями, кожна з яких дуже доречна та відображає: частоту використання поняття «дебюссізм» у франкомовній та англomовній літературі (с. 38, 39), кореляцію рівнів функціонування дебюссізму з його просторовими вимірами (с. 72–73), особисті та творчі взаємини К. Дебюссі, Е. Саті та М. Равеля (с. 183). Ілюстративний шар дисертації включає також нотні приклади, винесені у Додатки. Список використаної літератури та джерел містить 159 позицій, у тому числі 65 — іноземними мовами. Загальний обсяг дисертації 240 сторінок, з них основного тексту — 204 сторінки.

Принципових зауважень робота не викликає, натомість ініціює питання, які іноді виходять за межі проблематики дослідження. Так, перше питання стосується екзотизму. Ґрунтовна характеристика цього феномену та етапів його функціонування аж до модерністської доби, запропонована на сторінках дисертації, провокує бажання дізнатися, *якою є доля цього явища у наші дні? Чи існують приклади екзотизму у сучасній творчій практиці і, як продовження, чи мають свою специфіку прояви екзотизму у митців з подвійною культурною ідентичністю — азіатсько-американських чи азіатсько-європейських?*

Друге питання пов'язане із впливом Дебюссі на європейських композиторів, серед яких вказане прізвище Б. Бартока, причому йдеться не тільки про твори 1910-х років, як-от «Замок герцога Синя Борода», а й про

пізні твори, зокрема *Концерт для оркестру. Що дає Вам підстави називати цей опус Бартока проявом дебюссізму?* (с. 158).

Підсумовуючи сказане, зазначу, що рецензована дисертація характеризується актуальністю проблематики, цілісністю концепції, застосуванням сучасних методів дослідження, новизною матеріалу, детальністю та доказовістю аналітики. *Жодних порушень академічної доброчесності в ній не виявлено.* Основні положення роботи відображено у десяти публікаціях (три з яких надруковано у фахових наукових виданнях України категорії Б, одна — у науковому іноземному виданні, ще дві — у колективних монографіях) та оприлюднено у доповідях на восьми міжнародних та всеукраїнських науково-практичних і науково-творчих конференціях.

Отже, з огляду на вищезазначене, вважаю, що дисертаційне дослідження Сергія Андрійовича Деоби «Дебюссізм як складова модерністської культурної спадщини», представлене до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 025 — Музичне мистецтво, відповідає вимогам, що висуваються до робіт цього рівня в галузі музичного мистецтва, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії.

Кандидат мистецтвознавства,
доцент, професор кафедри
історії світової музики
Національної музичної академії України

О. Г. Антонова